

פורים קטן - "וטוב לב משתה תמיד": שמחה בטוהרה!

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"ו, שיחה על פורים קטן • siha.beiyoune@loubavitch.fr

מקור 2 - החשיבות למיקום ההלכה דווקא בסוף השו"ע

וגם צריך להבין: מדוע הלכות אלה מוקמו דווקא בסוף השולחן ערוך - אחרי פירוט כל סדר היום וכל המועדים?... אמנם היה ניתן להסביר זאת בכך שבסדר המועדים (המתחיל מחודש ניסן), חג הפורים (בחודש אדר) הוא אכן החג האחרון של הרשימה, ולכן מגיע בסוף השולחן ערוך; ודיני פורים קטן הרי שייכים רק בשנה מעוברת, ולכן מוקמו בסוף-בסוף...

אכן, מכיון שכל עניני התורה מדויקים לחלוטין - כפי שניתן ללמוד בקל-וחומר מעניני העולם, שכל דבר בעולם הוא בהשגחה פרטית ובכוונה מדויקת - מובן שיש במיקום זה גם כוונה מיוחדת: להורות שבזה מתבטא ענין חשוב בסדר "אורח חיים" של האדם בכלל, כי "הכל הולך אחר החיתום"⁶, וכדלקמן.

מקור 3 - הקשר עם ההלכה הראשונה בשו"ע: 'יראת ה' ושמחה

לכאורה היה ניתן לבאר מיקום זה עם הדמיון בין ההלכה האחרונה לבין ההלכה הראשונה⁷ של השולחן ערוך (ברמ"א):

"שויתי ה' לנגדי תמיד"⁸, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, ...כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, ...מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד".

מבארים המפרשים, שהחתימה של הרמ"א בסוף השולחן ערוך דומה לפתיחתו: בשניהם מופיעה המילה "תמיד"⁹, והם מזכירים את חשיבותה של היראה ה' והשמחה בעבודת ה'.

המילה "תמיד" המופיעה בשניהם מרמזת שהם צריכים להיות "תמידים" אצל האדם, בכל זמן - בכל עבודה שפועל היהודי צריך לחוש אצלו יראה והכנעה, וכן שמחה בעבודת ה'¹⁰.

מקור 4 - בזמן הגלות, שואבים שמחה לכל השנה מחג הפורים

עפ"י יש לבאר הטעם לכך שהשולחן ערוך מסתיים עם הלכה הקשורה לחשיבותה של השמחה.

ובהקדים, דהנה ידוע שלכל סוג מיוחד של עבודת ה', יש זמן מסוים בשנה המתאים לו במיוחד, ומזמן זה נשאב כוח והשפעה בעבודת ה' באופן וסגנון זה במשך השנה כולה¹¹.

⁶ גמרא ברכות יב, א: "תא שמע: שחרית, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - יצא; ערבית, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - לא יצא, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - יצא; כללו של דבר: הכל הולך אחר החתום".

⁷ ההלכה הראשונה היא: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר", ועל זה מגיעה הגהת הרמ"א דלקמן.

⁸ פסוק בספר תהלים (טז, ח): "שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט". וברש"י שם: "שויתי ה' לנגדי תמיד - בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני ולמה כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט" (ומביא עוד פירוש הקשור לתורה).

⁹ ברכי יוסף אורח חיים סי' תרצז: "חתימה מעין פתיחה - שני תמידין כסדרן, כי הוא פתח בריש הגהותיו "שויתי ה' לנגדי תמיד", וחתם "טוב לב משתה תמיד".

¹⁰ כלשון הכתוב: "עבדו את ה' בקדש ורגליו ברגליו" (תהלים ב, יא), וכן "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברגליו" (תהלים קב, ב) - עבודה מתוך יראה ושמחה.

¹¹ ולדוגמא: בחג הפסח - שואבים חירות לכל השנה, בחג השבועות - שואבים כוח לקבל התורה בכל יום, וכן על זה הדרך עבור כל החגים והמועדים.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו עוסקת על מהותה של השמחה האמיתית והטהורה, שאינה תלויה בשום מסגרת או סטיואציה. שיחה זו מיוסדת על התוועדויות ש"פ תשא - שושן פורים קטן בשנת תשכ"ז ובשנת תשד"מ (נמצאות במדור 'הוספות' של האתר), ותן לחכם ויחכם עוד¹.

הקדמה:

שיעור זה לא יעסוק על פרשת השבוע, אלא על מאורע עוצמתי שקרה השבוע, שאולי לא נותנים תשומת לב מספיקה לחשיבותו... מדובר על ימי "פורים קטן" - י"ד-ט"ו אדר ראשון, החלים רק בשנים בהם ישנם שני חודשי אדר, כבשנה זו שהיא "מעוברת".

מהו המיוחד בפורים קטן - חוץ מזה שלא אומרים תחנון? לכאורה כמעט כלום... הולכים לעבודה כרגיל וזה נראה כיום הכי רגיל! אז מהי הסיבה למסיבה: מדוע יש לשמוח כשאין שום סיבה לשמוח?

ובכן, בשיעור זה נעסוק תחילה בהיבטים ההלכתיים של פורים קטן, ומזה נבוא לביאור נפלא על מהותה של השמחה, ועל השפעת פורים קטן על כל ימי השנה, של כל השנים, וכפי שנבאר בעז"ה.

מקור 1 - הסימן האחרון של השו"ע: דיני השמחה בפורים קטן

בסוף שולחן ערוך אורח חיים², מופיעות ההלכות של פורים המשתרעות על כמה סימנים, והסימן האחרון מדבר על הלכות פורים קטן (י"ד-ט"ו אדר ראשון, בשנה מעוברת), וזהו לשונו:

"יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם³; ... ואסור בהספד ותענית; אבל שאר דברים אין נוהגים בהם; ויש אומרים דאף בהספד ותענית מותרים".

וממשיך הרמ"א בהגהתו: "והמנהג כסברא הראשונה [שאסור בהספד ותענית]. יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון ואין נוהגין כן, מכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים; **וטוב לב משתה תמיד**"⁴.

[בהשקפה ראשונה, נראה מזה שפורים קטן הוא יום כמעט ללא חשיבות מעשית, ושלא כזה חשוב לשמוח בו ח"ו.

נשאלת השאלה: מהו מגדיר את יום פורים קטן? ובפרט שהשמחה שבו נגזרת מן הקשר שלו ל'פורים הרגיל' שבאדר שני⁵... אם כן לא מובן איך יום זה קובע ברכה לעצמו?]

¹ ניתן לקשר הביאור כאן עם הביאור בלקו"ש ח"א פורים קטן, על הקשר בין עבודת השמחה לבין "מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה". עיי"ש בהרחבה.

² לקהל מתחיל יש להבהיר שבשולחן ערוך ישנם ארבעה חלקים: אורח חיים, יורה דעה, חושן משפט ואבן העזר. החלק העיקרי אותו כל אדם חייב ללמוד הוא החלק הראשון המלמד איך לחיות כיהודי בחיי היום יום. שאר החלקים נלמדים בפועל ע"י רבנים ודיינים, כדי להורות לעם את המעשה אשר יעשו. לכן, בשיעור זה נתעכב על ההלכה הראשונה והאחרונה שבחלק 'אורח חיים'.

³ ומוסיף גם ש"אין אומרים ממזמר יענך ה' ביום צרה" (בין 'אשרי' ל'ובא לציון').

⁴ פסוק בספר משלי (טו, טו): "כָּל יָמֵי עֲנִי - רָעִים, וטוב לב - מִשְׁתֵּה תָמִיד". וברש"י: "וטוב לב - מי שלבו טוב בעשרו; משתה תמיד - כל שנותיו דומות לו ימי משתה ללמדך שיהא אדם שמח בחלקו".

⁵ רש"י מציין שם לדברי הגמרא (סנהדרין קא, א): "וטוב לב משתה תמיד - זה שדעתו רחבה (ואינו משיח ללבו דאגה כל כך - רש"י)". ועיי"ה הערה 1 לעיל.

⁶ וכנפסק בטור (תרצ"ז), שאיסור הספד ותענית היה דווקא במקרה שחגגו פורים באדר הראשון, ולא התכוונו בכלל לעשות אדר שני, ושינו דעתם לעבר את השנה כדי שפסח יהיה באביב... ולכן יעשו שוב את דיני הפורים באדר השני. אבל נראה מדבריו שאם היו יודעים מראש שיהיו שני חודשים של אדר, באדר הראשון אין שום דבר מיוחד מלבד אי אמירת תחנון, לכאורה...

מאיזה חג שואבים שמחה לכל השנה? לכאורה היה מתאים לומר שזהו מחג הסוכות, וכדברי הרמב"ם (בסוף הל' לולב):

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, **בחג הסוכות** היתה שם במקדש שמחה יתירה... השמחה שישמח אדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצווה בהן עבודה גדולה היא".

מה גם שחג הסוכות נמצא בחודש תשרי, הנקרא בשם "חודש כללי" - המשפיע יראת שמים, תשובה ושמחה לכל השנה!

ובכל זאת, בתקופת הגלות, בזמן של העלם והסתור, השמחה הכללית והנעלית של חג הסוכות אינה מספיקה כדי להשפיע בגלוי על העבודה הפרטית של השנה כולה, של היום-יום.

חייבים אנו לקבל השפעה ונתינת כוח "קרובה יותר" לימי החול: והיא שמחת ימי הפורים, ימים 'רגילים' שהפכו לימי שמחה דווקא **בגלות**¹², ואשר לכן יכולים הם להשפיע על שמחה כללית בכל מצב שבו שרוי היהודי, אף במצב של גלות וחולין¹³.

אלא שבכל זאת עדיין צריך להבין איך כל זה שייך **בפורים קטן**:

(א) כיצד יגרום יום זה ל"משתה תמיד" בכל השנה, כאשר **בו עצמו** אין חובת שמחה, לפי הרמ"א שפסק ש"אין נוהגין כן"?!

(ב) כיצד ייתכן לומר שנתנת הכוח לשמחה תמידית **בכל שנה ושנה**, נובעת מ**פורים קטן**, הקיים בכלל רק בשנה מעוברת?!

מקור 5 - יראת ה' ושמחה: ההקדמה והמסקנה של כל עבודת ה'

כדי להבין זאת, נתעכב על המבואר לעיל, שתחילת העבודה צריכה להיות מתוך יראת ה' ("שויתי ה' לנגדי תמיד"), ושסוף העבודה צריכה להיות מתוך שמחה ("וטוב לב משתה תמיד"). לכאורה, מדוע לא דורשים מידות אלה במהלך כל העבודה?!

אכן, הדבר יובן ביסוד דברי המשנה¹⁴: "יקבל עליו **עול מלכות שמים** תחילה, ואחר כך יקבל עליו **עול מצוות**".

היינו שקבלת עול **מלכות** ה' ("שויתי ה' לנגדי תמיד") צריכה להיות בגלוי אצל האדם לפני התחלת העבודה בקיום התורה והמצוות **בפועל** (שאז יורגש בגלוי רק קבלת עול **מצוות**)¹⁵.

דווקא **לאחר** סיום העבודה¹⁶, מגיע השכר על העבודה - השמחה שיש ליהודי על כך שקיים את המוטל עליו והתקרב על ידי כך את הקב"ה. אבל **בשעת** העבודה אינו מסוגל לחוות שמחה מושלמת, כי הוא חש באותו זמן קבלת עול ויראת ה'¹⁷.

מקור 6 - ה"שמחה בטוהרה" של פורים שונה משמחת שאר החגים

וזוהו ההבדל בין השמחה המדוברת ברמב"ם ובשולחן ערוך: הרמב"ם מדבר על **שמחה של מצוה**, הנובעת מהשמחה המיוחדת בחג הסוכות, שהיא חלק מ**מצוות** השמחה במועדים.

אך בשולחן ערוך מדובר על "טוב לב משתה תמיד", על השמחה **בפני עצמה**, על כך שהוא יהודי ושהוא קשור תמיד אל הקב"ה!¹⁸

שמחה זו מתבטאת במיוחד במשמעות של פורים קטן, בו אין מצוות מיוחדות כבשאר החגים, אין "מעורבים" בו שום עניינים אחרים של עבודת ה' - זוהי **שמחה בטוהרה**¹⁹.

מקור 7 - אי-החיוב של השמחה בפורים קטן מורה על שמחה עצמית

[נשאלת השאלה: תכל'ס, האם יש או אין מצווה לשמוח בפורים קטן? והאם מדובר בהלכה, במנהג או בהרגש?..]

הדבר יובן ביסוד פירוש הטורייזהב, שהבין מסיום הרמ"א "וטוב לב משתה תמיד" - שצריך **להרבות בשמחה** בפורים קטן!²⁰

והטעם לכך שהרמ"א הסתפק ברמיזה ולא הזכיר בפירוש את הצורך בריבוי השמחה, הוא בדומה למבואר על שמחת תורה:

ובהקדים, דהנה אנו רואים שהשמחה של ההקפות בשמיני עצרת ושמחת תורה - שמקורה במנהג בלבד²¹, גדולה יותר משמחת יום טוב בכלל - שהיא מצווה מן התורה!

והטעם לכך הוא כי היא הנותנת: ככל שהשמחה **עמוקה יותר ורבה יותר** - כך פוחת תוקף וצורך החיוב בדבר! השמחה באה מהיהודי עצמו, המראה את חביבותו בקיום רצון העליון עד שאין צורך להגיד לו בפירוש שיש לשמוח בשמחת תורה²²...

ולכן הרמ"א אינו מציין במפורש שיש **להרבות בשמחה** בפורים קטן, משום שזוהי דרגה נעלית כל כך של שמחה עד שאין עליה חובה מפורשת בשולחן ערוך, אף לא במנהג שמוכר ברמ"א²³ - כי שמחה זו באה מצד ישראל עצמם, בלי צורך בציווי בכך²⁴.

מקור 8 - ההוראה: הוספה בשמחה מביאה אותנו לשמחת הגאולה

ולכן שמחה זו היא ההכנה לשמחה של לעתיד לבוא (וכפי שמשמע מפירוש המגן אברהם על השולחן ערוך²⁵), שאז תהיה "שמחת עולם על ראשם" - שמחה תמידית ועצמית!

ולכך מגיעים על ידי **ההוספה בשמחה** בזמן הגלות ובאופן של מעלין בקודש - להוסיף כל הזמן ב"טוב לב משתה תמיד"!

¹⁸ מכיון ש"מצווה" הוא מלשון "צוותא וחיבור": הזכות להיות קשור לקב"ה! ¹⁹ במילים אחרות: השאלה ששאלנו לעיל היא-היא התשובה: דווקא זה שאין שום מאורע משמח בפורים קטן - אין מצווה לשמוח, אין הלכות ומנהגים על כך, מבקשים רק להיות בשמחה, ללא טעם מיוחד... זוהי שמחה בטוהרה! היהודי שמח מכיון שצריכים להיות בשמחה ש"אשרינו מה טוב חלקנו וכו'!"

²⁰ ט"ז על אורח חיים שם: מכל מקום ירבה קצת בסעודה כו' - בהג"ה תשב"ץ סי' קע"ח כתב דיש להרבות ורבינו יחיאל מפרי"ש רגיל להרבות ולהזמין בני אדם כמשמעות לשון המשנה "אין בין אדר [הראשון לאדר השני] אלא קריאת המגילה, ומתנות לאביונים" (גמרא מגילה ו, ב). ושפיר מסיים רמ"א כאן: 'וטוב לב משתה תמיד'.

²¹ בהתוועדות המקור (תשד"מ) מבהיר הרבי שברור ש"משה שמח בשמחת תורה" וכו', אלא שגם בזמנו היה זה רק בגדר מנהג, ולא בגדר דין.

²² ועפ"ז מבואר גם מדוע שמחת בית השואבה - שמקורה באסמכתא, גדולה יותר משמחת החג - שהיא מצווה; ושמחת ההקפות - שהיא בכלל מנהג, גדולה יותר משני השמחות הקודמות; אבל תיכף נסביר שמחת פורים קטן...

²³ הכוונה לדברי הרמ"א על מנהג השמחה בשמחת תורה (שו"ע אורח חיים תרסט): "וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה;... ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה".

²⁴ וזהו בדומה לשמחה המגיעה בסוף העבודה, שהיא מעל לאופן כלשהו של חיוב. וגם כאן, אם היה ציווי או מנהג על שמחת פורים קטן, עצם הדבר היה גורם בהחלט לתעורבות של עול ויראה בתוך השמחה, ולא לשמחה בטוהרה!

²⁵ מגן אברהם על אורח חיים שם: וטוב לב משתה תמיד - בשמחות מצות אלקינו להעמיד "אז ימלא שחוק פיננו" (תהלים קכו, ב), במהרה בימינו אמן.

הרבי מקשר זאת גם עם דברי הבאר היטב בסיום השו"ע: "בית תפארתנו במהרה יעמוד ויביראה אותו לעבוד. נכון יהי' הר הבית בראש הרים עדי עד". ומבאר שמדגיש ענין היראה כאן - לקשר סופו לתחלת השו"ע, כנ"ל בפנים.

¹² ויותר מכך, אלה הם ימים המותרים בעשיית מלאכה, כימים אחרים של השנה, אלא שנהגו בפועל שלא לעבוד (שו"ע או"ח תרצו, א).

¹³ וזהו החילוק בין הרמב"ם והשו"ע: הרמב"ם עוסק בספרו בעניינים כפי שהם בשלימותם - לכן מתעכב על השמחה של חג הסוכות **שבמקדש**; אבל השו"ע מדבר רק על ההלכות הנוגעות בזמן **הגלות** - לכן מדבר על שמחת פורים.

¹⁴ משנה ברכות ב, ב: "למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע? אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצוות, והיה אם שמוע לויאמר? שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום".

¹⁵ במילים אחרות: כשהאדם התחיל עבודתו, הוא כבר לא חושב על כללות מלכותו של הקב"ה, אלא על קבלת וקיום הפרטים הספציפיים של מצוה זו.

¹⁶ בסוף חלק "אורח חיים", בסוף סדר יומו של היהודי.

¹⁷ בדומה לסדר המועדים בחודש תשרי: מראש השנה עד יום הכיפורים העבודה היא "וגילו ברעדה" - יש שמחה, אבל היא מלוכשת ביראה. משא"כ בחג הסוכות שהשמחה מתגלית, ועד לשיא בשמחת תורה (וכדלקמן).